

**ΑΠΟΔΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΕΜΠΤΗ 6 ΙΟΥΝΙΟΥ 2002
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ
ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ**

A. Μετάφραση

Και για να μην νομίζεις πως εξαπατάσαι ως προς το ότι πραγματικά όλοι οι άνθρωποι θεωρούν πως κάθε άνθρωπος συμμετέχει και στη δικαιοσύνη και σε κάθε άλλη πολιτική αρετή, πάρε το εξής πάλι ως απόδειξη. Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως λες εσύ, αν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής ή σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη στην οποία όμως δεν είναι, τον περιγελούν ή αγανακτούν και οι συγγενείς του αφού τον πλησιάζουν τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός. Όμως στη δικαιοσύνη και στην άλλη πολιτική αρετή, κι αν ακόμη ξέρουν για κάποιον πως είναι άδικος αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια σε βάρος του εαυτού του μπροστά σε πολλούς άλλους, εκείνο το οποίο θεωρούσαν εκεί (στην πρώτη περίπτωση) πως είναι σωφροσύνη, το να λέει δηλαδή την αλήθεια, σ' αυτή την περίπτωση το θεωρούν τρέλα και ισχυρίζονται πως πρέπει όλοι να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, ειδικά λένε ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται ότι είναι δίκαιος γιατί είναι ανάγκη ο καθένας να συμμετέχει κατά τούτο τον τρόπο οπωσδήποτε σ' αυτή διαφορετικά να μην συγκαταλέγεται στους ανθρώπους. Ως προς το ότι λοιπόν δέχονται δικαιολογημένα κάθε άνδρα ως σύμβουλο γι' αυτή την αρετή, επειδή νομίζουν ότι όλοι έχουν μερίδιο σ' αυτή, αυτά λέω.

B1. Ο Πρωταγόρας προκειμένου να ενισχύσει την άποψή του για τη καθολικότητα της πολιτικής αρετής αναφέρει δυο εμπειρικές περιπτώσεις το παράδειγμα του αυλητή που υποστηρίζει πως κατέχει την αυλητική τέχνη που στην πραγματικότητα δεν ξέρει. Αυτόν τον περιγελούν όλοι και τον συμβουλεύουν σαν να ήταν τρελός. Αντίθετα αν κάποιος παραδεχτεί σε βάρος του ότι είναι άδικος και αν ακόμη είναι ολοφάνερο τον χαρακτηρίζουν τρελό. Δηλαδή η ειλικρινής παραδοχή της αδυναμίας στη μια περίπτωση θεωρείται σωφροσύνη και στην άλλη τρέλα. Γεγονός που δείχνει πως το να είναι κανείς δίκαιος είναι όρος αναγκαίος της ανθρωπίνης ύπαρξης και συμμετοχής στην κοινωνία και εξηγείται από το μοίρασμα της αιδούς και της δίκης σε όλους τους ανθρώπους.

Ο Πρωταγόρας ξεκινά τη συλλογιστική του πορεία με την αποδεικτέα θέση: "ήγουνται πάντες άνθρωποι πάντα άνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καί τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς" ενώ τη θέση αυτή θα στηρίζουν ουσιαστικά δυο φράσεις: "πάντας δεῖν φάναι εἶναι δίκαιους" και "ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς".

Στις τέχνες έστω ότι κάποιος δεν είναι καλός αυλητής· αν πει το αντίθετο είναι τρελός, αν πει την αλήθεια είναι μυαλωμένος

Στην αρετή έστω ότι κάποιος είναι άδικος· αν πει το αντίθετο είναι μυαλωμένος, αν πει την αλήθεια είναι τρελός. Επιπλέον αν παριστάνει το δίκαιο είναι μυαλωμένος.

Αν αφαιρέσουμε τα παραδείγματα και κρατήσουμε μόνο τις αποδεικτικές σκέψεις παρατηρούμε ότι η αποδεικτέα θέση στηρίζεται σε δυο αιτιολογήσεις· όλοι πρέπει να ισχυρίζονται ότι είναι δίκαιοι - είναι αναγκαίο να έχει ο καθένας μερίδιο στην πολιτική αρετή

Βέβαια το παράδειγμα που ο Σωκράτης χρησιμοποίησε για να δείξει ότι η πολιτική αρετή είναι κάτι που δεν διδάσκεται ο Πρωταγόρας το χρησιμοποιεί για να δείξει ότι την πολιτική αρετή την κατέχουν όλοι οι άνθρωποι.

Ως προς τη λογική ορθότητα, ενώ η αποδεικτέα θέση έχει αποφαντική διατύπωση, στις αιτιολογήσεις υπάρχει δεοντολογική διατύπωση η οποία δεν έχει αποδεικτική ισχύ. Επιπλέον ο Πρωταγόρας αποδεικνύει τι πιστεύουν οι άνθρωποι για την καθολικότητα της αρετής και όχι τι συμβαίνει στην πραγματικότητα.

B2. Ο Πρωταγόρας κάνει λόγο για τα καλά και τα κακά που προέρχονται από τη φύση ή την τύχη και είναι ανεξάρτητα από τη βούληση και την ευθύνη του ανθρώπου, για να τα αντιδιαστείλει από τα ηθικά καλά και κακά που οφείλονται στη βούληση και στην ευθύνη του. Θα δείξει λοιπόν ότι στα πρώτα είναι αδύνατη η παρέμβαση του ανθρώπου, ενώ τα δεύτερα υπάγονται στον τομέα της δικής του ευθύνης. Αναφέρονται ως παραδείγματα φυσικών ή τυχαίων μειονεκτημάτων η ασχήμια, το μικρό ανάστημα και το ασθενικό σώμα.

Τα κακά που προέρχονται από τη φύση και τα αντίστοιχα τους καλά είναι όσα έχει ο άνθρωπος από τη γέννησή του (αναπηρίες, σωματικές ατέλειες, ευρωστία, ομορφιά...), ενώ τα κακά που προέρχονται από την τύχη είναι εκείνα που μας βρίσκουν στη διάρκεια της ζωής μας από τυχαία περιστατικά (αρρώστιας, θεομηνίες, ατυχήματα...).

Με τις λέξεις "αίσχρους, μικρούς, ασθενείς" υπόνοούνται εκ του αντιθέτου οι κατεξοχήν σωματικές αρετές που συνιστούσαν το ιδανικό σώμα για τους αρχαίους· ομορφιά, επιβλητικό παράστημα, ευρωστία.

Ο μεγάλος σοφιστής εδώ αποστασιοποιείται από θεοκρατικές ερμηνείες· δέχεται την ύπαρξη τελεολογικής αρχής στη φύση, ωστόσο προβάλλει και τον αστάθμητο παράγοντα του τυχαίου. Όλα οφείλονται σε μια αυτοτελή μηχανιστική αιτιοκρατία και εξελίσσονται αυτόνομα.

Ο Πρωταγόρας διακρίνει τα προτερήματα και τα ελαττώματα των ανθρώπων σε φυσικά (παράστημα, ομορφιά, υγεία...) και σε επίκτητα-διδασκτά (δικαιοσύνη, ευσέβεια...). Στα φυσικά ελαττώματα ή προτερήματα ο άνθρωπος δεν μπορεί να επέμβει διορθωτικά και να τα διαμορφώσει. Τα επίκτητα όμως είναι αποτέλεσμα φροντίδας, άσκησης, διδασκαλίας και αγωγής ή αντίθετα αδιαφορίας, οκνηρίας και ολιγωρίας.

Απέναντι στα φυσικά ελαττώματα οι άνθρωποι δείχνουν συμπόνια, κατανόηση, ανεκτικότητα και μεγαλοψυχία προς τους ανθρώπους που η φύση στάθηκε μαζί τους σκληρή ή που δεν τους ευνόησε η τύχη. Αισθάνονται δηλαδή πως δεν έχουν δικαίωμα να επιπλήξουν κάποιον για μια φυσική μειονεξία του. Ο Πρωταγόρας δεν αναφέρεται στα φυσικά προτερήματα, γιατί δεν του είναι απαραίτητο για την απόδειξή του. Ωστόσο θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι γι'αυτά δεν επαινούμε αυτούς που τα έχουν παρόλο που εκφράζουμε το θαυμασμό μας για τα ίδια. Και βέβαια όταν γίνεται λόγος για φυσικά προτερήματα και ελαττώματα δεν νοούνται οι περιπτώσεις που επιδέχονται βελτίωση ή περιφρόνηση ως ένα σημείο με την ευθύνη του ανθρώπου.

Αντίθετα θυμώνουν με εκείνους που δεν φρόντισαν να εξαλείψουν ή να αναπληρώσουν με προτερήματα τα επίκτητα ελαττώματά τους και τους διδάσκουν ή νουθετούν. Η αποδοκιμασία υποθέτουμε οφείλεται στο ότι αποδίδεται προσωπική ευθύνη γι' αυτά σε όσους τα έχουν. Αντίθετα επαινούνται τα ηθικά προτερήματα και οι προσπάθειες για την απόκτησή τους. Θα μπορούσαν να εξαιρεθούν ως ένα βαθμό από την ευθύνη του ατόμου μερικές περιπτώσεις ελαττωμάτων που οφείλονται στην καταλυτική επίδραση του στενού ή του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος.

Η ανθρωπιστική αυτή στάση που βρίσκεται μακριά από την απαράδεκτη χλευή είναι πολύ προχωρημένη για την εποχή εκείνη και απηχεί σημερινές αντιλήψεις της κοινωνίας μας. Οι άνθρωποι κατά κανόνα αναγνωρίζουν πως δεν μπορεί κανείς να ενοχοποιήσει κάποιον για τα φυσικά του ελαττώματα. Στις σύγχρονες κοινωνίες μάλιστα η πολιτεία παρεμβαίνει δραστικά-πέρα από τη συμπόνια και την ανεκτικότητα-προσπαθεί να στηρίξει αυτά τα άτομα. Παράλληλα είναι πάντοτε ανυπόμονη απέναντι σ' αυτούς που αποφεύγουν να αφομοιώσουν βασικούς κοινωνικούς κανόνες και συμπεριφέρονται με αδικία ή ασέβεια από αδιαφορία, αμέλεια ή ολιγωρία. Βέβαια τα όρια ανάμεσα στα φυσικά και επίκτητα ελαττώματα δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα.

Β3. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ότι οι τιμωρίες επιβάλλονται στους ανθρώπους όταν δεν διαθέτουν την πολιτική αρετή. Σύμφωνα με το απόσπασμα η πολιτεία ως τελευταίος και κατεξοχήν σημαντικός φορέας αγωγής επιβάλλει κυρώσεις, τις λεγόμενες ευθύνες, σε όσους δεν υπακούουν στους νόμους και τους παραβαίνουν.

Βασική υποχρέωση του πολίτη είναι να μετέχει στη δικαιοσύνη, τη σωφροσύνη και την ευσέβεια, δηλαδή στην πολιτική αρετή και με βάση αυτή να ενεργεί. Η πολιτεία υποχρεώνει τους πολίτες να μαθαίνουν τους νόμους και να ζούν σύμφωνα με τις επιταγές τους είτε ασκούν δημόσια αξιώματα είτε όχι. Αυτόν που δεν συμμετέχει στην πολιτική αρετή η πολιτεία έχει υποχρέωση να τον διδάσκει και να τον τιμωρεί άσχετα αν είναι άντρας, γυναίκα ή παιδί. Αν ωστόσο δεν συμμορφώνεται με τη διδασκαλία και την τιμωρία, πρέπει να τον εξορίζει ή να τον θανατώνει.

Η εκπαιδευτική αγωγή στην Αθήνα ήταν μια διαδικασία που ακολουθούσε τον Αθηναίο σ' όλη του τη ζωή. Βέβαια σαν ενήλικος δεν φοιτούσε στο σχολείο, αλλά η πολιτεία με τα δικά της μέσα λειτουργούσε σαν δάσκαλος. Στο τρίτο λοιπόν στάδιο αγωγής που εκτείνεται στην αντρική ηλικία από το δέκατο όγδοο έτος και ύστερα, φορείς της αγωγής είναι πλέον η πολιτεία και η κοινωνία με περιεχόμενο κυρίως πολιτικό (εμβουλία - εκμάθηση νόμων) και στόχο την πολιτική αγωγή και με μέθοδο τις κυρώσεις των νόμων(ευθύνη).

Ύστερα λοιπόν από το 18ο έτος η ευθύνη της διαπαιδαγώγησης περνά από τα χέρια των δασκάλων στα χέρια της πολιτείας και τη διδαχή την αντικαθιστούν οι νόμοι προκειμένου να ενταχθούν οι νέοι στην κοινωνία. Ο Πρωταγόρας παρομοιάζει τους νόμους με ελαφρές ευθείες γραμμές που χάραζαν οι δάσκαλοι, ώστε να τις ακολουθούν οι μαθητές που δεν ήταν ικανοί ακόμη να γράφουν. Επομένως οι νόμοι καθοδηγούν, κατευθύνουν και προσανατολίζουν σωστά τη συμπεριφορά των νέων.

Η παρουσίαση του εκπαιδευτικού συστήματος αποσκοπεί να στηρίξει την επιχειρηματολογία του ότι η αρετή μπορεί να διδαχθεί και παράλληλα να προβάλλει και ορισμένες αλήθειες για την πολιτική και κοινωνική οργάνωση της Αθήνας. Ο άνθρωπος δεν νοείται έξω από την κοινωνία. Η κοινωνία για να επιβιώσει και να ευδοκιμήσει χρειάζεται την πολιτική οργάνωση, που στηρίζεται στο ήθος και την φοιμότητα των πολιτών. Ιδιαίτερα στο πολιτικό σύστημα της Αθήνας η δημοκρατία προϋποθέτει αυτά τα δυο στοιχεία· έτσι εξηγείται και η φροντίδα για την αγωγή των παιδιών και η έμφαση στην ευκοσμία τους.

B4. σελ. 56 Η μέθοδος.....στο σημείο αυτό

B5. καταγελῶσιν: γελοιογραφία, χαμόγελο
 εἰδῶσιν: ιστορία, είδηση
 μετέχουσιν: συμμετοχή, σχήμα
 προσποιούμενον: μεταποίηση, ποιητής
 ἀποδείξαι: αποδεικτικός, ένδειξη

Γ1. Εγώ βέβαια γνωρίζω καλά ότι πολλοί πολλά και αναθά έχουν σε σας προσφέρει όχι κατά τις λειτουργίες του Μειδία, άλλοι αφού έχουν νικήσει σε ναυμαχίες, άλλοι αφού κατέλαβαν πόλεις, άλλοι αφού έδωσαν πολλά και καλά μνημεία νίκης για την πόλη· αλλά όμως ποτέ μέχρι τώρα σε κανένα από αυτούς δεν έχετε δώσει αυτό το προνόμιο ούτε θα μπορούσατε να δώσετε, είναι δυνατό/επιτρέπεται στον καθένα απο αυτούς να προσβάλει τους προσωπικούς εχθρούς, όποτε τυχόν θέλει και με όποιον τρόπο μπορεί. Ούτε βέβαια στον Αρμόδιο και στον Αριστογείτονα· γιατί σ' αυτούς βέβαια έχουν δοθεί παρα πολύ μεγάλα προνόμια από σας και για τα μεγαλύτερα. Ούτε θα ανεχόσασταν αν κάποιος προσέγραφε στη στήλη " επιτρέπεται και σε αυτούς να προσβάλλουν όποιον τυχόν θέλουν".

Γ2.α.

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
καλῶς	κάλλιον	κάλλιστα
μεγάλων	μειζόνων	μεγίστων

Γ2.β.

	Υποτακτική	Προστακτική
οἶδα	εἶδῃ	ἴστω
δεδώκατε	ἐδίδοτε	ἔδοτε
δύνηται	δύναιτο	

Γ3.α. ὅτι πολλοὶ πολλὰ κάγαθ' ὑμᾶς εἰσὶν εἰργασμένοι: Δευτερεύουσα ονομαστική ειδική πρόταση ως αντικείμενο στο ρήμα οἶδα.
 Ευθύς λόγος: Πολλοὶ πολλὰ κάγαθ' ὑμᾶς εἰσὶν εἰργασμένοι.

Γ3.β. κατὰ τας λητούργιας: **εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της συμφωνίας**

τῇ πόλει: **δοτική χαριστική του στήσαντες.**

οὐδενί: **έμμεσο αντικείμενο στο ρήμα δεδώκατε.**

ὑβρίζειν: **υποκείμενο στο απρόσωπο απαρέμφατο ἐξεῖναι και τελικό απαρέμφατο.**

ὑπέρ μεγίστων: **εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός της αναφοράς (ή της αιτίας).**

Επιμέλεια απαντήσεων:
Μπεκου Νατάσα – Φιλόλογος
Σκυριανού Μαίρη – Φιλόλογος
ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ «ΕΠΙΛΟΓΗ»
<http://www.epil.gr>